

ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ВИКЛАДАЧА ВИЩОЇ ШКОЛИ

УДК 378.12.014.3:316.7

ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНА ПІДГОТОВКА ВИКЛАДАЧА ВИЩОЇ ШКОЛИ В УМОВАХ ОСВІТНІХ ЗМІН: СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ АСПЕКТ

Євген Лодатко

*Інститут науково-педагогічної та виробничої інфраструктури
вул. Добровольського, 2, 84100 Слов'янськ, Україна*

З філософсько-етичних позицій розглянуто соціокультурний аспект професійно-педагогічної підготовки викладача вищої школи в умовах трансформації цілей і змісту освіти.

Ключові слова: вища школа, професійно-педагогічна підготовка, викладач, трансформація цілей і змісту освіти, соціокультурний аспект.

У сучасному суспільстві, розвиток якого значною мірою стимулюється поширенням суспільно спрямованих інформаційних та полікультурних процесів, важливого значення набуває система вищої освіти, на яку покладаються не тільки професійно орієнтовані, а й соціокультурні функції.

У цьому контексті професійно-педагогічна підготовка викладача вищої школи як спеціаліста, діяльність якого має на меті формування фахового світогляду та соціокультурного світосприйняття студентської молоді, набуває виняткової актуальності.

Вихід суспільства на якісно новий рівень інформаційного розвитку (зокрема, через активну інформатизацію різних сфер суспільного життя, поширення в ньому інформаційних процесів глобального походження, впровадження в національний соціокультурний простір ідей міжнародної інтелектуальної інтеграції), що європейське співтовариство вважає ознакою прогресу, вносять корективи у суспільні вимоги до професійно-педагогічної підготовки викладача вищої школи і вимагають, зокрема, підвищення уваги до його впливу на соціокультурні процеси, передусім ті, що пов'язані з примноженням національної культурно-математичної спадщини та подальшим розвитком математичної культури суспільства. Зауважимо, що розвиток математичної культури суспільства має важливе соціально-економічне значення, оскільки "рівень розвитку математичної культури

завжди вважався якісним показником інтелектуального розвитку суспільства, його здатності не тільки до розв'язання складних технічних та технологічних задач, а й до майбутнього технологічного і соціального прогресу” [7, с. 24].

Це в проекції на оновлену національну парадигму та відкриту модель системи освіти [9] поставило на порядок денний необхідність вирішення ряду проблем педагогіки вищої школи, зокрема, обґрунтування змісту і структури професійно-педагогічної підготовки викладачів вищої школи, дослідження особливостей формування їхньої дидактичної компетентності, інформаційної та математичної культури, розвитку світосприйняття через призму соціокультурних цінностей.

Подібна орієнтація педагогічних інтересів для вітчизняної науки є порівняно новою. Завдання входження України до європейського освітнього простору вимагає коректив суспільних уявлень щодо вимог до викладачів вищої школи і насамперед тих, хто працює чи готується працювати в педагогічних навчальних закладах.

Вітчизняна система вищої педагогічної освіти, що формувалася в умовах індустріалізації і розквіту авторитарних суспільних цінностей, – сьогодні функціонує в докорінно відмінному від попереднього століття соціокультурному просторі і, як ніколи раніше, потребує “педагогів-професіоналів нової генерації з конкурентоспроможним рівнем кваліфікації, які мають загальну і педагогічну культуру, розуміються на тенденціях, системах сучасної психології і педагогіки, здатні орієнтуватися не тільки в типових педагогічних ситуаціях, а й розуміти специфіку навчальної діяльності в різних умовах організації навчально-виховного процесу...” [5, с. 50].

Зважаючи на це, визначальним є розуміння того, що тепер професійно-педагогічна підготовка сучасного викладача вищої школи має якісно відрізнятися від традиційної, оскільки:

- її повинні розглядати як комплексне особистісне надбання, що має формуватися ще за часів навчання в університеті в процесі оволодіння низкою фахових навчальних дисциплін та дисциплін психолого-педагогічного циклу;
- методологічна база ґрунтується на принципово нових ідеологічних і соціокультурних чинниках, що сформувалися в період демократизації суспільства і розбудови національної системи освіти;
- цілепокладання вільне від будь-якої партійно-ідеологічної орієнтації, хоча й не позбавлене певного демагогізму у визначенні стратегічних завдань;
- здійснюється в умовах постійного й агресивного впливу оточуючого інформаційного середовища, значна частка інформаційного сміття в якому ускладнює здобуття суб'єктом професійної компетентності.

Відповідно до цього в структурі професійно-педагогічної підготовки сучасного викладача вищої школи має виділятися складова, яка окреслює увесь комплекс питань, що стосуються використання логіко-математичних процедур та загальнодидактичних методів фахового оперування одиницями знань в освітній галузі – вищій педагогічній освіті [4]. Володіння подібними процедурами і методами сьогодні є необхідною умовою забезпечення ефективності інформаційного споживання й обміну на рівні суб'єктів інформаційних стосунків у межах педагогічного процесу.

Зазначимо, що стрімко зростаючі обсяги різноманітної інформації (зокрема й професійної), які супроводжують педагогічний процес у сучасній вищій школі і є його невід'ємною процесною “характеристикою”, вимагають від викладача:

- наявності ефективної системи інформаційних фільтрів – ціннісного, інтелектуального, психологічного, морально-етичного, дидактичного тощо, – які б давали змогу виділяти з інформаційного поля освітньої галузі ті інформаційні блоки, які можна розглядати як одиниці знань;
- володіння мислительними процедурами і розумовими діями, зорієнтованими на розв'язання професійно-педагогічних інформаційних завдань;
- сформованих методів і засобів предметного опрацювання фахової інформації (образів, абстракцій, уявлень тощо) [8] та адаптації її до рівня певної категорії знаннєвих споживачів – майбутніх педагогів.

Наведені міркування мають на меті усвідомлення, що соціальна спрямованість педагогічної діяльності, її орієнтованість на суспільно значимі чинники, національні пріоритети та інші категоріальні чинники визначають соціокультурні й філософські аспекти професійно-педагогічної підготовки викладача вищої школи.

Аналізуючи філософські аспекти пізнання й освіти взагалі, Т. Б. Кудряшова цілком слушно звертає увагу на те, що “в сучасних умовах гігантського обсягу знань у культурі... вирішальне значення має не пізнання саме по собі, аналогічне перебуванню із завжди “занесеною вперед ногою” і підштовхуванню в такий спосіб у “дурну нескінченність повторень”... Важливим стає інше – уміння визначити не просто межу знання і незнання, а ділянка значущого і незначущого на ній. Особливого значення набуває уміння оперувати різними типами мислення (поняттями, знаннями-інформацією, знаннями-думками, думками-образами та ін.), розвинена інтуїція,... уміння орієнтуватися в різних типах культури і розуміти іншого” [6, с. 52].

Звичайно, міркування Т. Б. Кудряшової можна оцінювати з різних “ракурсів”: соціокультурних зрушень у сучасному суспільстві, сутності

трансформаційних процесів в освіті, досвіду професійно-педагогічної підготовки викладачів вищої школи, зовнішнього інформаційного впливу на особистість суб'єкта навчального процесу, тенденцій розвитку національної системи освіти тощо.

Але які б з “ракурсів” не брали до уваги, з неодмінністю можна стверджувати про їх поєднання з «динамічним гуманітарним компонентом» – математичною культурою певних категорій фахівців і соціальних груп та її впливом на професійну діяльність викладачів вищих закладів освіти [3]. На це час від часу звертають увагу дослідники, що вивчають проблеми філософії науки і освіти (Н. Г. Багдасар'ян, А. О. Ігнат'єва, О. П. Баторова, В. П. Борисенков, О. Н. Кричевець, В. А. Шапошников та інші), культурології (Л. Л. Зеленська, І. Ф. Ісаєв, А. С. Кармін та інші), математики (В. І. Арнольд, І. Ф. Шаригін та інші), педагогіки (З. С. Акманова, О. В. Артеб'якіна, Д. У. Біджієв та інші), хоча ніхто з них і не наважується беззастережно зв'язувати з математичною культурою основні складові професійно-педагогічної підготовки викладача вищої школи.

Природно, обережність науковців у визначенні наявності чи відсутності зв'язків має пояснення: математична культура суспільства формується завдяки усвідомленню цим суспільством значущості математичних знань (для власного економічного та гуманітарного розвитку) і необхідності їх практичного споживання на всіх рівнях інформаційних стосунків. Зважаючи на це, залежно від обраного суспільством шляху подальшого власного розвитку, ставлення до власних математичних надбань та математичної спадщини, від опікування відтворенням власного інтелектуального потенціалу, визначаються суспільні вимоги до викладачів вищої школи, на яких покладається завдання забезпечення світоглядного і фахового становлення студентської молоді.

Зауважимо, що в різні періоди існування вітчизняної вищої школи вимоги до професійно-педагогічної підготовки викладацьких кадрів були різні: від суто прагматичних до відверто ідеологічних, згідно з якими на викладачів (насамперед педагогічних навчальних закладів), покладалися завдання формування у студентської молоді “комуністичних ідеалів”, “інтернаціональних почуттів” та інших ритуально-ідеологічних рис будівника комунізму. Однак, які б вимоги до професійно-педагогічної підготовки викладача не ставили, важливим залишалася й залишається їхня відповідність рівню інформаційного, соціокультурного й технологічного розвитку суспільства, його ідеологічним орієнтирам, наявним інтеграційним тенденціям та іншим стратегічним віхам.

Зрозуміло, що в умовах зміни парадигми освіти, трансформації аксіологічних орієнтирів, підсилення інтеграційних процесів і виходу їх на європейський рівень, стрімкого поширення інформаційних процесів у

соціокультурних сферах суспільного життя, змінюється сенс вищої освіти і, відповідно до цього, вимоги до професійно-педагогічної підготовки викладацьких кадрів.

А. Сучасному викладачеві вищої школи доводиться викладати декілька дисциплін, консультувати самостійну та реферативну роботу студентів, керувати підготовкою курсових робіт, займатися методичною роботою тощо. Для нього важливою є здатність до структурування навчального матеріалу, бо, – за влучним зауваженням Д. Пойа, – “...добре складений і добре впорядкований запас знань є важливим активом... Гарна організація цього запасу відкриває легкий доступ до знань і може виявитися навіть важливішою, ніж рівень знань” [10, с. 270–271].

Унаслідок структурування зміст окремих тем і навчальної дисципліни в цілому повинен вибудовуватися відповідно до конкретних умов навчання так, щоб він був послідовністю структурно завершених знанневих одиниць, оздоблених достатньо жорсткими змістовно-методичними та ідейними зв'язками з іншими темами і спрямованих на забезпечення наступності в опрацюванні предметної інформації. обов'язковим супутнім логічним кроком є виділення основних інформаційних блоків (понять, принципів, законів, правил тощо) та визначення зв'язків між ними.

В. Для сучасної вищої школи вкрай потрібною і важливою (передусім у світоглядному аспекті) є здатність викладача до адекватного і вичерпного тлумачення смислу знанневих одиниць, вільного від сумнівних чи неповних обґрунтувань, суперечливих інтерпретацій тощо.

Викладач з розвинутою математичною культурою має більше можливостей правильно визначати головне і другорядне у змісті одиниць знань, виявляти можливі суперечності у змісті, смислові неоднозначності, неповноту чи змістовну незавершеність інформаційних одиниць, які можуть стати на перешкоді поясненням, тлумаченням та сприйняттю студентами того чи іншого навчального матеріалу, а також уникати суб'єктивної інтерпретації фактів, про які він не має вичерпної достовірної інформації.

С. Важливим для сучасної вищої школи також є те, що її викладач повинен розумітися на логічній природі міркувань, верифікаційних процедур і вживати заходів з активізації тих мислительних процесів, які дають змогу студентам оволодівати ідеями, методами, підходами до розв'язання навчальних і практичних проблем тощо [1]. Зокрема, на цій основі вирішується питання про збалансованість у навчанні індуктивних та дедуктивних схем міркувань, міркувань за аналогією, узагальнень і конкретизацій тощо.

Недостатня увага до логічних засад мислительної діяльності призводить до односторонності мислительних процесів, формує у студентів хибні уявлення про предметний інструментарій, особливості застосування

математичних і статистичних методів до розв'язання прикладних задач, поверхові уявлення про логіку і структуру майбутньої фахової діяльності.

Д. Відповідно до змісту і структури навчальних дисциплін, зорієнтованих на реалізацію в конкретних умовах навчання, викладач сучасної вищої школи зобов'язаний знати і вміти добирати оптимальні для опрацювання одиниць знань методи, засоби і форми діяльності студентів.

Визначальним “якісним показником” в оперуванні подібними дидактичними одиницями є здатність викладача до аналітичних дій, спрямованих на визначення доцільності застосування певних методів, засобів і форм діяльності в межах кожної фахової дисципліни, окремих тем, що можуть забезпечити очікувані результати оволодіння нею.

Досконале знання структури методів, механізмів їх предметної реалізації та результатів, що можуть бути досягнуті у разі їх застосування в процесі опрацювання різних навчальних дисциплін, інші професійно важливі компетентності викладача вищої школи формуються залежно від культурно-математичного розвитку особистості і є тими професійно значимими властивостями, що визначають викладацьку майстерність і, в кінцевому підсумку, – якість підготовки фахівців.

Е. Важливою професійною рисою сучасного викладача вищої школи є здатність до самостійного виявлення змістовно-методичних зв'язків між окремими одиницями знань та у системах завдань (задач) практичного характеру з метою виділення з них базових, опорних понятійних об'єктів, які слугують основою для формування системи знань і умінь.

Важливим є розуміння того, що дає кожна одиниця знань у дидактичному плані і (залежно від цього) визначати її місце у змісті навчальної дисципліни. Методична адаптація кожної знаннєвої одиниці в межах дисципліни не повинна бути для викладача чимсь невиразним, викладач має чітко розуміти її змістовно-структурне місце і відповідно до мети та наявних дидактичних засобів вміти прогнозувати методичну схему її опрацювання.

Ф. Викладач сучасної вищої школи повинен усвідомлювати необхідність розвитку мовних засобів і мовленнєвих навичок вираження думок майбутніми фахівцями, оволодіннями студентами загальноприйнятими формами вираження суджень (тверджень) та умінь модального викладення змісту.

Постійна робота з термінами, знаками, формулами, поняттями, твердженнями та іншими онтологічними основами є невід'ємною частиною процесу опрацювання матеріалу навчальних дисциплін у вищій школі. Зокрема, викладач має розуміти, що фундаментальні дисципліни, оперуючи абстрактними об'єктами та відношеннями між ними, є по суті спеціалізованою мовою, насиченою спеціальними термінами і знаковими

виразами з чітко визначеними правилами оперування ними, зорієнтованими на компактне та ємне вираження змісту розглядуваних фактів.

Крім зазначених вимог до професійно-педагогічної підготовки викладачів вищих закладів освіти, є й інші, можливо, не менш значимі. Зважаючи на це, вищеописане можна розглядати як концептуальний варіант, що дає можливість серед педагогічних явищ і трансформаційних процесів у вітчизняній системі освіти простежити різні аспекти соціокультурного впливу сучасності на особистість викладача.

-
1. *Атаханов Р. А.* Соотношение общих закономерностей мышления и математического мышления // Вопросы психологии. 1995. № 5. С. 41–50.
 2. *Багдасарьян Н. Г., Игнатьева А. А.* Образование в фокусе глобализационных процессов // Труды научного семинара “Философия — образование — общество”. М., 2004. Т. 1. С. 30 – 37.
 3. *Вольфсон Б.* Роль математического образования в гуманитаризации образовательного процесса // RELGA: Научно-культурологический сетевой журнал. 2000. № 6. 22.03.2000. – www.relga.ru.
 4. *Данилова В. И.* Дидактическое структурирование процесса обучения студентов в педагогическом вузе: Дисс. ... канд. пед. наук: 13.00.01. Пермь, 2003.
 5. *Коваль Л.* Підготовка майбутніх учителів початкової школи до використання навчальних технологій у процесі викладання математики // Початкова школа. 2004. № 11. С. 50–54.
 6. *Кудряшова Т. Б.* Познание и образование // Философия образования: Сб. материалов конф. Сер. “Symposium”. Вып. 23. СПб., 2002. С. 43–54.
 7. *Лодатко Є. О.* Математична культура як феномен сучасного інформаційного суспільства // Рідна школа. 2004. № 9. С. 24–26.
 8. *Лодатко Є. О.* Моделювання інформаційного впливу на суб’єкт навчального процесу // Рідна школа. 2005. № 7. С. 38–41.
 9. *Лодатко Є. О.* Моделювання освітніх систем в контексті ціннісної орієнтації соціокультурного простору // Вісн. Черкаського ун-ту. Сер.: Пед. науки, 2007. Вип. 112. С. 32–40.
 10. *Пойа Д.* Математическое открытие. Решение задач: основные понятия, изучение и преподавание. 2-е. изд. М., 1976.

PROFESSIONAL AND PEDAGOGICAL TRAINING OF A HIGHER SCHOOL TEACHER UNDER THE CONDITIONS OF CHANGE IN THE SYSTEM OF EDUCATION: SOCIOCULTURAL ASPECT

Yevhen Lodatko

*Institute of scientific, pedagogical and industrial infrastructure
Dobrovolsky str., 2, UA – 84100 Slovyansk, Donetsk reg., Ukraine*

Having based on philosophical and ethic viewpoints, the author of the article analyses sociocultural aspect of higher school teacher's professional and pedagogical training which occurs under the conditions of educational aims and content transformation.

Key words: higher school, professional and pedagogical training, transformation of education aims and content, sociocultural aspect.

**ПРОФЕССИОНАЛЬНО-ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ПОДГОТОВКА
ПРЕПОДАВАТЕЛЯ ВЫСШЕЙ ШКОЛЫ В УСЛОВИЯХ
ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ИЗМЕНЕНИЙ:
СОЦИОКУЛЬТУРНЫЙ АСПЕКТ**

Евгений Лодатко

*Институт научно-педагогической и производственной инфраструктуры
ул. Добровольского, 2, 84100 Словянск, Украина*

С философско-этических позиций рассмотрен социокультурный аспект профессионально-педагогической подготовки преподавателя высшей школы в условиях трансформации целей и содержания образования.

Ключевые слова: высшая школа, профессионально-педагогическая подготовка, преподаватель, трансформации целей и содержания образования, социокультурный аспект.

Стаття надійшла до редколегії 11.06.2008

Прийнята до друку 09.10.2008